

พุทธิปัญญา : พัฒนาการมนุษย์ที่สมบูรณ์ INTELLECTUALISM: EVOLUTION HUMAN RESOURCES

วิฑูรย์ กล่อกระโทก*
ประสิทธิ์ พุทธศาสน์ศรีธา**

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นบทความทางวิชาการซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์พัฒนาการของมนุษย์ รวมถึงการพัฒนาพฤติกรรม การพัฒนาจิตใจและการพัฒนาปัญญา

ผลการศึกษาพบว่า พัฒนาการมนุษย์ให้มีชีวิตอยู่อย่างมีสติมีวิชาและมีปัญญา โดยมุ่งสู่อิสระภาพที่แท้จริง คือ การพ้นทุกข์ แก้ไขปัญหาได้ การฝึกหัดอบรมนั้นเน้นที่ตัวบุคคล หรือ “คน” เป็นศูนย์กลาง และการพัฒนาคนยังเน้นที่การพัฒนาใจ หรือพัฒนาจิตให้ลดละสิ่งชั่ว เจริญเพิ่มพูนสิ่งดี และฝึกจิตให้บริสุทธิ์เกษม

คำสำคัญ : การพัฒนา, พุทธิปัญญา, พัฒนาการ, การศึกษาออลดอล์ฟ

ABSTRACT

This purpose of academic article aims to analyze human development including behavioral, mental and intellectual development.

The result is that development of human beings is to live in consciously and intellectually, reaching to find solutions of the problems. Training is focused on the individual or the "person" as the center. This development process still focuses on the development of the mind or develop the mind to relieve the evil, growing up in good thing and making purification of mind. The learning process and the purpose of this study are quite subtle which it is important to develop yourself to be free from self.

Keywords: development, cognitive, development, education, Walden

บทนำ

พัฒนาการของมนุษย์ เราหมายถึง การเปลี่ยนแปลงทุกๆ ด้านพร้อมกันซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านร่างกาย สติปัญญา สังคม และอารมณ์ และการเปลี่ยนแปลงนี้จะเป็นทั้งด้านปริมาณและคุณภาพในเวลาเดียวกัน การพัฒนาการของเด็กแม้จะมีหลายสิ่งหลายอย่าง

* I point School กรุงเทพมหานคร

** ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เหมือนกันแต่โดยแท้ที่จริงแล้ว เด็กจะมีลักษณะของพัฒนาการเฉพาะตัว ทั้งนี้เนื่องมาจากแต่ละคนจะมียีน (Genes) เป็นตัวกำหนดลักษณะ อีกทั้งสิ่งแวดล้อมซึ่งมีลักษณะเฉพาะของแต่ละบุคคลที่เติบโตขึ้นมาจึงทำให้คนเราแตกต่างกัน โดยหลักการทั่วไป พัฒนาการของมนุษย์เป็นผลสืบเนื่องมาจากวุฒิภาวะ (Maturity) และการเรียนรู้ (Learning) เป็นสิ่งสำคัญ ทั้งนี้เพราะในช่วงระยะแรกๆ ของชีวิตส่วนใหญ่พัฒนาการจะเป็นผลมาจากวุฒิภาวะ ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการเจริญงอกงามโดยเฉพาะทางด้านร่างกาย แต่เมื่อเด็กเริ่มเติบโตขึ้นพัฒนาการส่วนใหญ่จะมาจากการเรียนรู้ในส่วนที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในชีวิต ดังนั้นจะเห็นได้ว่า พัฒนาการซึ่งเป็นเรื่องของการเรียนรู้นั้น จะส่งผลให้คนเรามีพฤติกรรมที่แตกต่างกันและพัฒนาการของแต่ละบุคคลที่แตกต่างกันนั้น ก็เนื่องมาจากแต่ละบุคคลมีอัตราการเจริญงอกงามที่แตกต่างกันในการศึกษาเกี่ยวกับพัฒนาการในส่วนที่เกี่ยวกับการเรียนการสอนนั้นสิ่งสำคัญที่ครูจะต้องคำนึง คือ ความพร้อม (Readiness) อันเป็นช่วงของพัฒนาการของเด็ก ซึ่งจะมีจุดสูงสุด (Optimal Point) ที่เด็กจะเรียนรู้ได้ดี และบังเกิดผลดี ซึ่งจุดที่เราเรียกว่า “ความพร้อม” นี้ถ้าเด็กยังไม่ถึงจุดนี้หรือผ่านพ้นจุดนี้ไปแล้ว เด็กจะเรียนไม่ได้ผลดีเท่าที่ควร กระนั้นก็ตามความคิดเห็นเกี่ยวกับพัฒนาการนี้นักจิตวิทยาก็ยังมีความคิดเห็นแตกต่างกันออกไป พวกหนึ่งเห็นว่า พัฒนาการเป็นเรื่องธรรมชาติที่จะต้องค่อยเป็นค่อยไป อีกพวกหนึ่งเห็นว่าเป็นเรื่องประสบการณ์ที่ครูสามารถช่วยจัดให้ได้

ความหมาย

การให้ความหมายแก่นิพจน์ที่มีเนื้อหากว้างขวางและสลับซับซ้อน ดังเช่น นิพจน์ของพุทธิปัญญา เป็นสิ่งที่กระทำได้ยาก และมักจะมีผู้ให้ความหมายที่ แตกต่างกันไปมากจนไม่สามารถที่จะหาข้อยุติได้ อย่างไรก็ตามเราอาจกล่าว ได้อย่างกว้างๆ ว่า พุทธิปัญญา หมายถึงกระบวนการทางปัญญาระดับสูง และ ผลที่เกิดขึ้นจากกระบวนการนั้น ดังนั้นพุทธิปัญญาจึงหมายถึงสิ่งที่เราเรียกว่า ความรู้เขาวินิจฉัย ความคิด จินตนาการ ความคิดสร้างสรรค์ การวางแผน การใช้เหตุผล การอนุมาน การแก้ปัญหา การใช้สัญลักษณ์ และการคิดฝัน (เพ็ญพิไล ฤทธาคนานนท์, 2536 : 1)

Favell (ฟาเวลล์) (1972) ได้กล่าวว่า เราจำเป็นต้องมีนิพจน์ที่กว้างและซับซ้อนสำหรับพุทธิปัญญาเพราะ

1. กิจกรรมที่เกิดขึ้นในสมองนั้นเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการทางปัญญา ทั้งสิ้น เช่น การรับรู้ การจำ การประเมิน การแลกเปลี่ยนข่าวสาร แม้แต่ทารกก็สามารถปฏิบัติกิจกรรมเหล่านี้ก่อนที่จะใช้สัญลักษณ์เป็น หรือมีความสามารถในการคิดในระดับที่สูงขึ้น
2. กระบวนการทางปัญญาหลายกระบวนการมีความสัมพันธ์ และส่งผล กระทบซึ่งกันและกันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ สิ่งที่เรารับรู้จะมีผลต่อสิ่งที่เรารู้ และสิ่งที่ เรารู้ก็จะมีผลต่อสิ่งที่เราจะรับ

รู้ต่อไปดังนั้นจึงเป็นการไม่ถูกต้องที่จะมองพุทธิปัญญา โดยแยกออกจากกันเป็นส่วนๆ และไม่กล่าวถึงความสัมพันธ์และผลกระทบที่แต่ละ กระบวนการมีต่อกัน

มนุษย์ในฐานะที่เป็นระบบพุทธิปัญญา (The Nature of the Human Cognitive System) มีนักทฤษฎีอย่างน้อยอยู่ 2 กลุ่ม ที่มองมนุษย์ในฐานะที่เป็นระบบพุทธิปัญญา นักทฤษฎี 2 กลุ่มนี้ได้แก่ (เพ็ญพิไล ฤทธาคนานนท์, 2536 : 2)

มโนทัศน์ของพุทธิปัญญาเป็นมโนทัศน์ที่กว้าง สลับซับซ้อน และมีขอบเขต ของเนื้อหา กว้างขวางเกินกว่าสิ่งที่เราเคยคิดว่าเป็นเพียงกระบวนการทางปัญญาอันได้แก่ การใช้เหตุผล และการแก้ปัญหา คนที่มีความคิดเปรียบเสมือนกับระบบที่ สลับซับซ้อนที่มีหน้าที่สร้างรหัส ใสรหัส เปลี่ยนรหัส และจัดกระทำต่อข้อมูลที่เข้ามา ดังนั้นการศึกษาพุทธิปัญญาแบบการจัดกระทำข้อมูล จึงเป็นวิธีการศึกษาพุทธิปัญญา ที่เหมาะสม

การเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์

คำว่า การเรียนรู้ เป็นคำที่แยกออกเป็นเรียนและรู้มิได้ เพราะการเรียนรู้ตามนัยแห่ง พระพุทธธรรมหมายถึง กระบวนการที่ผัสสะทั้งหกของมนุษย์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ได้สัมผัสและ สัมพันธ์กับสิ่งเร้า หรือสภาพแวดล้อมทั้งที่เป็นมนุษย์ ธรรมชาติ และสิ่งต่างๆ ที่มนุษย์คิดประดิษฐ์ ขึ้น แล้วมีการกระทำโต้ตอบประจักษ์ผลการเรียนรู้ที่ครอบคลุมถึงความเข้าใจในเนื้อหาสาระ (ปริยัติ) กระบวนการปฏิบัติ ผูกฝนอบรม ทั้งโดยตนเองและโดยกัลยาณมิตร (ปฏิบัติ) การปฏิบัติ ผูกฝนอบรมนี้ทำให้เจริญและเกิดความรู้ความคิด ที่ถูกต้องดีงาม การฝึกฝนดังกล่าวจึงมีไวพจน์ ได้แก่ ภาวนา ธรรมะ และ สิกขา ซึ่งล้วนแต่เป็นการเรียนรู้โดยการฝึกฝนอบรมตนทั้งสิ้นผลของการ เรียนรู้ ทั้งด้านปริยัติ และปฏิบัติ คือ ปฏิเวธ เป็นการประจักษ์ผลของการเรียนรู้ทั้งหมด เกิดคุณ ภาวะ (ความรู้และความดี) สมรรถภาวะ (ความสามารถ) สุขภาวะ (ความผาสุกพอ เหมาะพอควร) และอิสรภาวะ (พ้นจากความเป็นทาส) (สุนน อมรวิวัฒน์, 2539 : 5)

การเรียนรู้ตามนัยแห่งพระพุทธธรรมเน้น “คน” เป็นศูนย์กลาง กระบวนการเรียนรู้จึง เป็นกระบวนการพัฒนา “คน” ทั้งในลักษณะที่เป็นปัจเจกชน (คือคนแต่ละคน) และการพัฒนา “กลุ่มคน” ให้อยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ เมื่อ “คน” มีความสำคัญที่สุดของการเรียนรู้ วิธีการฝึกฝน อบรมจึงเป็นการพัฒนาทุกองค์ประกอบของความเป็น “คน”

หากวิเคราะห์ความหมายของการเรียนรู้ดังกล่าวข้างต้น ธรรมชาติชีวิต “คน” ประกอบด้วย วัชขันธห้า แยกได้เป็น รูป กับ นาม การพัฒนา รูป กับ นามจึงเป็นฐานของการเรียนรู้มนุษย์ ประกอบด้วยรูป (กาย) กับนาม (จิต) ซึ่งรวมเป็นขันธห้า ได้แก่ รูป เวทนา สัญญาสังขาร วิญญาณ การเรียนรู้ จึงเป็นกระบวนการที่พัฒนาทั้ง รูปกับนาม เป็นองค์รวม (holistic process)รูป จำแนก ได้แก่ รูปกาย (body) หรือรูปลักษณะ (appearance) ส่วนหนึ่งเป็นพฤติกรรมอาการ การกระทำ ท่วงท่า (performance) อีกส่วนหนึ่งซึ่งหากอธิบายตามหลักพุทธธรรมรูปเน้นส่วนหนึ่งของ

เบญจขันธ์ เรียกว่า รูปขันธ์ หมายถึงส่วนที่เป็นร่างกาย พุทธกรรม และคุณสมบัติต่างๆของส่วนที่เป็นร่างกาย พุทธกรรม และคุณสมบัติต่าง ๆ ของส่วนที่เป็นร่างกาย, ส่วนประกอบเป็นฝ่ายรูปธรรมทั้งหมด, คำอธิบายเรื่อง รูปนี้มีความลึกซึ้งและจำแนกไวละเอียดมาก แต่ในที่นี้จะหยิบยกมาเพียง 2 เรื่อง คือ ปสาทรูปรูปที่เป็นประสาทสำหรับรับอารมณ์ ได้แก่ จักขุ – ตา, โสต – หู,ฆาน – จมูก, ชิวหา – ลิ้น, กาย – ร่างกาย และโคจรรูป หรือวิสัยรูป 5 รูปที่เป็นอารมณ์หรือแดนรับรู้ของอินทรีย์ ได้แก่ รูปะ – รูป, สัททะ – เสียง, คันธะ – กลิ่น, รส – รส และโผฏฐัพพะ – สัมผัสทางกาย

นาม เป็นนามธรรมที่ประกอบกันเข้ากับรูปธรรม รวมกันเป็นชีวิต หากรูปเป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่ง นามก็เป็นองค์ประกอบอีก 4 ส่วน เบญจขันธ์ ได้แก่เวทนาความรู้สึกสุข ทุกข์ ไม่สุขไม่ทุกข์หรือเฉย ๆ (feeling sensation)สัญญาการกำหนดได้ หมายถึง (perception)สังขารส่วนที่เป็นความปรุงแต่ง สภาพที่ปรุงแต่งจิตให้ดีหรือชั่ว คุณสมบัติต่าง ๆของจิตมีเจตนาเป็นตัวนำ (mental formations)วิญญาณส่วนที่เป็นความรู้แจ้งอารมณ์เกิดทางอายตนะทั้งหก 6 (knowledge, consciousness)

ไชย ญ พล ได้อธิบายขั้นตอนของการเรียนรู้ตามระบบผัสสะของอายตนะทั้งหก ดังจะขอยกมาขยายความข้างต้น พอเป็นสังเขปดังนี้

“เมื่อมีระบบประสาท 6 ชุดแล้ว ระบบประสาทแต่ละชุดนั้นจะทำหน้าที่เร้าแต่ละอย่างต่างชนิดกัน คือ ตารับแสง หูรับคลื่นความสั่นสะเทือน จมูกรับอะตอมที่โชยมา ลิ้นรับรสแห่งโมเลกุล ผิวกายรับสสารธาตุ ใจรับสัญญาจากประสบการณ์เก่า ๆ”ในการกระทบแต่ละครั้งนั้น จะมีวิญญาณธาตุบังเกิดขึ้นเพื่อรับรู้การกระทบนั้น ปรากฏ ดังนี้

ตา + แสง + วิญญาณธาตุ	→	ภาพ
หู + คลื่นความสั่นสะเทือน + วิญญาณธาตุ	→	เสียง
จมูก + อะตอมโชย + วิญญาณธาตุ	→	กลิ่น
ลิ้น + โมเลกุล + วิญญาณธาตุ	→	รส
ผิวกาย + สสารหรือสิ่งที่มากระทบ + วิญญาณธาตุ	→	การถูกสัมผัส
ใจ + สัญญา + วิญญาณธาตุ	→	ความรู้สึนึกคิด

แต่ละชุดการกระทบรู้แห่งอายตนะกับสิ่งเร้าและวิญญาณ บังเกิดผลเป็นการรู้เห็นยินเสียง ดมกลิ่น ลิ้มรส ถูกสัมผัสและมีอารมณ์ต่าง ๆ นี้เรียกว่า ผัสสะ ซึ่งแปลว่า การกระทบรู้ในแต่ละชุดผัสสะนั้นจะเห็นได้ว่ามีองค์ประกอบสำคัญอยู่ 3 ประการ คือ (ไชย ญพล, 2543 : 13)

1. ระบบประสาท เรียกว่า อายตนะภายใน
2. สิ่งเร้า เรียกว่า อายตนะภายนอก
3. วิญญาณ เรียกว่า ธาตุรู้

ในความเป็นจริงแห่งธรรมชาติทั้งสามสิ่งนี้มีความแตกต่าง แต่ทำงานร่วมกัน และแม้ในสิ่งเดียวกันก็มีความแตกต่างกันโดยคุณภาพ...”

การรับรู้และการเรียนรู้ มีลักษณะที่บูรณาการจากระบบผัสสะทั้งกายทวารและมนทวาร พระพุทธศาสนาจึงเน้นความสำคัญของการฝึกหัดอบรมให้รู้จักใช้ระบบผัสสะด้วยปัญญาฝึกสติฝึกจิต ให้รู้ผิดชอบชั่วดี ก็จะทำให้บุคคลสามารถพัฒนาชีวิตให้พ้นทุกข์ได้ดังที่พุทธทาสภิกขุ ได้สรุปไว้ว่า(พุทธทาสภิกขุ, 2526 : ปกหลัง)

- ความทุกข์เกิดที่จิต เพราะเห็นผิดเมื่อผัสสะ
- ความทุกข์จะไม่โผล่ ถ้าไม่โง่เมื่อผัสสะ
- ความทุกข์เกิดไม่ได้ ถ้าเข้าใจเรื่องผัสสะ...”

สารوخ บัวศรี (2526 : 12) อธิบายไว้ว่า มนุษย์โดยธรรมชาติ หรือขั้น 5 นั้นสร้างโลกะ โทสะ โมหะให้แก่ตัวเองทั้งสิ้น สิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดปัญหาร้ายแรงขึ้นแก่มนุษย์และสังคมมนุษย์ดั่งนั้น

“...การศึกษาคือ การพัฒนาขั้น 5 เพื่อว่าโลกะ โทสะ โมหะ (อกุศลมูล) จะได้ลดน้อยถอยไปหรือหมดไปใน ที่สุด และได้บรรลุชีวิตที่ดี...”

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ป.ยุตโต) (2539 : 8-9) ได้อธิบายว่า มนุษย์ดำเนินชีวิตได้ด้วยการเรียนรู้ และการดำเนินชีวิตของมนุษย์ประกอบด้วยพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา “...เมื่อจะพัฒนาคนก็ต้องพัฒนา 3 ด้าน คือ พัฒนาพฤติกรรม พัฒนาจิตใจและพัฒนาปัญญา...” ตามหลักการเรียนรู้ที่เป็นสากล การเรียนรู้ เป็นการพัฒนาพฤติกรรม ซึ่งหมายถึงการแสดงออก ทางวาจา ท่าทาง และการปฏิบัติได้จริงตามจุดประสงค์ของการเรียนรู้นั้น ๆ ด้วยเหตุนี้การจัดวางแผนการเรียนการสอนในสถานศึกษาแต่ละระดับจึงเป็นการตั้งจุดประสงค์เชิงพฤติกรรม มีการพัฒนาพฤติกรรมของผู้เรียน เช่น พฤติกรรมการอ่าน การเขียน การทำงานกลุ่ม การแก้ไขปัญหาเป็นต้น การวัดและการประเมินผล จึงเป็นการสังเกต การบันทึกพฤติกรรมและผลของการปฏิบัติเท่าที่เห็นชัดตามจุดประสงค์เชิงพฤติกรรม ซึ่งการเรียนรู้ดังกล่าวนี้เป็นแนวคิดทางจิตวิทยากลุ่มพฤติกรรมซึ่งเน้นการเชื่อมโยงสัมพันธ์ระหว่างสิ่งเร้า กับพฤติกรรมตอบสนองอย่างไรก็ตามแนวกระบวนการข่าวสาร (information processing) การเรียนรู้ทางสังคม(social learning) และ แนวมนุษยนิยม (Humanism) ล้วนอธิบายถึงกระบวนการเรียนรู้ที่มนุษย์ได้สัมผัสเชื่อมโยงกับสิ่งแวดล้อมทั้งที่เป็นสังคมมนุษย์ ข่าวสาร และสถานการณ์เกิดความรู้ ความจำการคิดของตนเอง ตลอดจนแรงจูงใจที่จะพัฒนานตนเองไปสู่ความดีงามสูงสุดได้ตามนัยแห่งพุทธธรรม จุดเริ่มต้นของการเรียนรู้คือธาตุรู้ที่เกิดจากผัสสะทั้งหลาย คือ รูป กับนาม เมื่อรู้ได้ ความรู้นั้นก็จะพัฒนาไปโดยการฝึกปฏิบัติจนรู้แจ้งชัดเจน เป็นสัมมาทิฐิ ซึ่งจะนำไปสู่การจุดหมายปลายทาง คือ ความเป็นอิสระหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงปัจจัยที่เสริมสร้างสัมมาทิฐิ ซึ่งถือว่าเป็นปัจจัยของการเรียนรู้มีอยู่ 2 ปัจจัยหลัก คือ ปัจจัยภายนอก และปัจจัยภายใน

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (2538 : 621) ได้อธิบายไว้ในบทที่กล่าวถึงบุพภาคของการศึกษาว่า ปัจจัยเพื่อเกิดขึ้นแห่งสัมมาทิฐิมี 2 ประการ ดังนี้ คือ พรโตโฆสะ และโยนิโสมนสิการ

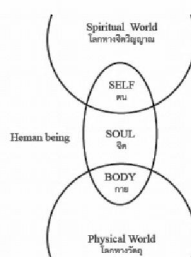
“...1. พรโตโฆสะ = เสี่ยงจากผู้อื่น การกระตุ้นหรือชักจูงจากภายนอก เช่น การสั่งสอน แนะนำ การถ่ายทอด การโฆษณา คำบอกเล่า ข่าวสาร ข้อเขียน คำชี้แจง อธิบายการเรียนรู้จากผู้อื่น ในที่นี้หมายถึงเฉพาะส่วนที่ดั่งามถูกต้อง เฉพาะอย่างยิ่งการรับฟังธรรม ความรู้” หรือ คำแนะนำจากบุคคลที่เป็นกัลยาณมิตร (hearing or learning from others ; inducement by others)

ข้อแรกนี้ เป็นองค์ประกอบฝ่ายภายนอก ได้แก่ ปัจจัยทางสังคม อาจเรียกง่ายๆ ว่า วิธีการแห่งศรัทธา

2. โยนิโสมนสิการ = การทำให้ใจโดยแยบคาย = การใช้ความคิดถูกวิธี ความรู้จักคิด คิดเป็น หรือคิดอย่างมีระเบียบ หมายถึงการรู้จักมอง รู้จักพิจารณาสิ่งทั้งหลาย โดยมองตามที่ตั้งนั้นๆ มั่นเป็นของมัน และโดยวิธีคิดหาเหตุผล สืบค้นถึงต้นเค้า สืบสาวให้ตลอดสาย แยกแยะสิ่งนั้นๆ หรือปัญหานั้นๆ ออกให้เห็นตามสภาวะ และตามความสัมพันธ์สืบทอดแห่งเหตุปัจจัย โดยไม่เอาความรู้สึกด้วยต้นหาอุปาทานของตนเข้าจับ (analytical reflection: reasoned or systematic attention)

ข้อสองนี้ เป็นองค์ประกอบฝ่ายภายใน ได้แก่ ปัจจัยภายในตัวบุคคล อาจมีเรียกง่ายๆ ว่า วิธีการแห่งปัญญา...”

รูดอล์ฟ สไตเนอร์ (Rudolf Steiner) (1994 : 18-19) ได้เน้นคุณสมบัติที่สำคัญ ซึ่งเป็นจุดประสงค์ของการเรียนรู้แบบวอลดอร์ฟ (Waldorf learning) ว่าเด็กจะต้องได้รับการพัฒนาคุณสมบัติ 3 ด้านด้วยกัน คือ พัฒนาการทางกายและวัตถุ พัฒนาการทางจิตใจ - อารมณ์ และพัฒนาการทางความคิดมนุษย์มีตัวตนที่สัมพันธ์กับโลกวัตถุ และโลกทางจิตวิญญาณ สไตเนอร์ได้วาดรูปปลายเส้นที่แสดงความสำคัญและความสัมพันธ์ระหว่างโลกวัตถุและโลกนามธรรม (จิตวิญญาณ) ไว้ดังนี้

แผนภาพที่ 1 : ภาพแสดงความสำคัญและความสัมพันธ์ระหว่างโลกวัตถุและโลกนามธรรม (จิตวิญญาณ)

การศึกษาแบบวอลดอล์ฟ ตามแบบภาพดังกล่าวได้แสดงถึงความสำคัญของการพัฒนาปัญญา (head) การพัฒนาจิตใจ (heart) และการลงมือปฏิบัติ (hand) อย่างสมดุลกันในตนเอง พร้อมกับการสร้างความสัมพันธ์และการสัมผัสระหว่างผู้เรียนกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รูดอล์ฟ สไตเนอร์ ยังเน้นการฝึกกระบวนการคิด การสร้างความรู้สึกลึกและแรงจูงใจในตัวผู้เรียน เพื่อให้เขาได้รู้จักตนและพัฒนาตนไปพร้อมกับการสัมพันธ์ ปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมด้วย จะเห็นได้ว่าคุณสมบัติซึ่งเป็นจุดประสงค์ของการเรียนรู้ตามแนวของสไตเนอร์ มุ่งเน้นการรู้จักตน ความสัมพันธ์ระหว่างตนกับสิ่งแวดล้อม (สังคม - คุณธรรม- วัฒนธรรม) และการพัฒนาความคิด จิตใจ ซึ่งเป็นคุณลักษณะทางจิตพิสัย และพุทธิพิสัย ผสมผสมกลมกลืนกันคุณสมบัติที่เป็นจุดประสงค์ของการเรียนรู้แนวพุทธธรรม คือ การที่พระพุทธรูปศาสนิกชนทั้งหลายได้ฝึกฝนตนเองตามหลักของศีล สมาธิ ปัญญา แล้วเป็นผู้ที่มีความรู้ดี รู้จริง รู้แจ้ง (วิชา) และเป็นผู้ที่มีความประพฤติดี (จรณะ) ความรู้ดีช่วยให้ผู้เรียนสามารถวิเคราะห์ลักษณะของความทุกข์เหตุของทุกข์ การดับทุกข์และทางที่นำไปสู่การดับทุกข์ (อริยสัจสี่) ส่วนความประพฤติดีย่อมนำความเจริญไพบล้อมมาสู่ผู้เรียนทั้งในแง่ของตนเอง และในแง่ของการเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม ผู้ที่ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ ย่อมมีอิสรภาพทั้งทางกายและทางจิตใจ ดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขสงบที่แท้

การพัฒนาพุทธิปัญญา ถือเป็นการพัฒนาในขั้นสูงสุดและมีความสำคัญสูงสุด ทั้งนี้เพราะปัญญาเป็นตัวนำทางและควบคุมพฤติกรรมทั้งหมด เราจะมีพฤติกรรมอะไร อย่างไร และแค่ไหน ก็อยู่ที่ว่าจะมีปัญญา ขณะเดียวกันปัญญายังเป็นตัวปลดปล่อยจิตใจและให้ทางออกแก่จิตใจ เช่น เมื่อจิตใจอึดอัดมีปัญหาคับตันอยู่ ปัญญาจะรู้ว่าจะทำอย่างไร จิตใจก็โล่งเป็นอิสระได้ ซึ่งในการพัฒนาทางด้านปัญญา เป็นเรื่องกว้างขวางสามารถแยกออกไปได้หลายด้านและ มีความสลับซับซ้อนหลายชั้นหลายระดับ ดังนี้

(1) การพัฒนาปัญญาเพื่อช่วยให้ดำเนินชีวิตเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ประสบความสำเร็จ ปัญญาเกิดจากความรู้จักจัดทำดำเนินการหรือบริหารจัดการกิจการต่างๆ ให้สำเร็จผลตามที่มุ่งหมาย, หรือ ปัญญาที่เกิดจากความรู้จักเชื่อมสัมพันธ์ประสบการณ์ ข้อมูลและองค์ความรู้ต่างๆ โยงเข้ามาประสานเป็นภาพองค์รวมที่ชัดเจน หรือโยงออกไปสู่ความหยั่งรู้ หยั่งเห็นใหม่ๆ ได้

(2) การพัฒนาปัญญาที่ช่วยให้ดำเนินเข้าสู่วิถีชีวิตที่ถูกต้องดีงาม ถือเป็นปัญญาที่เกิดจากการความรู้ความเข้าใจในระบบความสัมพันธ์ของสิ่งทั้งหลายที่อิงอาศัยหรือมีความสัมพันธ์สืบเนื่องส่งผลต่อกันตามเหตุปัจจัย การพัฒนา ปัญญาที่เกิดจากการมองเห็นภาวะและกระบวนการ ที่ชีวิตสังคม และโลกคือหมู่สัตว์ มีความเป็นมาและจะเป็นไปตามกระแสแห่งเจตจำนง และเหตุปัจจัยที่ตนประกอบ สร้างสม จัดสรร และมีปฏิสัมพันธ์กับปัจจัยอื่นทั้งหลาย เรียกว่า เป็นไปตามกรรม

(3) การพัฒนาปัญญาที่ช่วยให้เดินไปสู่เป้าหมายสูงสุด หรือ บรรลุจุดหมายสูงสุดของชีวิต ถือเป็นการพัฒนาปัญญาขั้นสูงที่จะเกิดจากความรู้ ความเข้าใจ และสามารถเข้าถึง รู้เท่าทันความจริงของโลกและชีวิตที่เปลี่ยนแปลงเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ จนสามารถปรับตัว ปรับใจใน

ทิศทางที่ถูกต้อง และอาจฝึกจิตหรือทำจิตใจให้หลุดพ้นเป็นอิสระจากปรากฏการณ์แห่งการเปลี่ยนแปลงได้โดยสมบูรณ์ และการมีชีวิตที่เป็นอยู่หรือดำรงอยู่ด้วยปัญญาอย่างแท้จริง

ดังนั้น กระบวนการเรียนรู้ตามนัยแห่งพุทธธรรม จึงเป็นกาพัฒนามนุษย์ให้มีชีวิตอยู่อย่างมีสติมีวิชาและมีปัญญา โดยมุ่งสู่อิสรภาพที่แท้จริง คือ การพ้นทุกข์ แก้ไขปัญหาได้ การฝึกหัดอบรมนั้นเน้นที่ตัวบุคคล หรือ “คน” เป็นศูนย์กลาง และการพัฒนาคนยังเน้นที่การพัฒนาใจ หรือพัฒนาจิตให้ลดละสิ่งชั่ว เจริญเพิ่มพูนสิ่งดี และฝึกจิตให้บริสุทธิ์เกษม กระบวนการเรียนรู้มีจุดประสงค์และวิธีการเป็นขั้นตอน มีระดับความล้าลึก มุ่งสู่จุดประสงค์ที่เกิดแก่ตนเป็นปฐม และพัฒนายิ่งขึ้นสู่อุดมคติอันไพบุลย์ เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลสัตว์โลกทั้งมวล ฐานของการเรียนรู้อยู่ที่ธรรมชาติและลักษณะของชีวิตมนุษย์ การปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ส่วนปัจจัยของการเรียนรู้ได้แก่วิธีการแห่งศรัทธา และวิธีการแห่งปัญญา ซึ่งได้รวมกระบวนการเรียนรู้ทั้งหมดไว้ตั้งแต่การตั้งจุดประสงค์ การกำหนดสาระหลัก การแสวงหาความรู้ การค้นพบความรู้การคิดค้นและการวิเคราะห์ประเมินตน อันเป็นผลของการฝึกหัดอบรมที่ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ จนทำให้ปุถุชนได้พัฒนาขึ้นเป็นกัลยาณชนและอริยชนตามลำดับ

บรรณานุกรม

- ไชย ฌพล. ม.ป.ป. 2536. **มนุษย์และการพัฒนาตนเอง**. กรุงเทพมหานคร : คณะสังคมศาสตร์เพื่อ
ความผาสุก.
- เพ็ญพิไล ฤทธาคนานนท์. 2536. **พัฒนาการทางพุทธิปัญญา**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุมน อมรวิวัฒน์. 2539. **การเรียนรู้ตามนัยแห่งพุทธธรรม**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสดศรีสฤษดิ์
วงศ์.
- สาโรช บัวศรี. 2526. **ปรัชญาการศึกษาตามแนวพุทธศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงาน
คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). 2538. **พุทธธรรม**. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). 2539. **จิตวิทยาเพื่อการพัฒนาตนตามแนวธรรมชาติ**.
กรุงเทพมหานคร : สมาคมจิตวิทยาแห่งประเทศไทย.
- พุทธทาสภิกขุ. 2526. **ผัสสะ: สิ่งที่ต้องรู้จักและควบคุม**. ชุดลอยปทุมอันดับ 56. กรุงเทพมหานคร
: กลุ่มศึกษาและปฏิบัติธรรม. 2526.
- Favell. J.H. 1972. **Structures. stages. and sequences in cognitive development**. In
W.A. Collins (Ed). Minnesota symposia on child psychology. Vol.15.
Hillsdale. N.J.: Lawrence Erlbaum Associates.

Rudolf Steiner. 1994. **“Waldorf Education”** (Paper presented at the 44th Session of the international Congerence on Education of UNESCO: Geneva: Switzerland.